

ضرورت‌ها ایجاب می‌کرد در محدوده هریک از بخش‌های نظام اقتصادی بازنگری صورت گیرد. از این رو راهبرد جمهوری اسلامی در تنظیم بخش‌های مختلف اقتصادی در سیاست‌های کلی اصل ۴۴ از سوی رهبر انقلاب ابلاغ گردیده و خط‌مشی قانون‌گذار عادی در استفاده از صلاحیت ذیل اصل ۴۴ را تعیین کرد. هم‌اکنون و در ماه‌های پایانی دولت دوازدهم نیز، رهبر انقلاب اصلاح قانون اجرای این سیاست‌ها را به‌عنوان یکی از مسائل عمده کشور برشمردند.

پیشینه سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و اهداف آن

با گذشت زمان و بروز اقتضائات جدید، ضرورت بازنگری در دامنه بخش‌های مختلف اقتصادی رخ نمایاند. رهبر انقلاب در این راستا در سال ۱۳۷۷ دستور تدوین سیاست‌های کلی اصل ۴۴ را صادر کردند و پس از تدوین این سیاست‌ها به‌موجب بند ۱ اصل ۱۱۰ ق.ا. در سال‌های ۱۳۸۴ (بند‌های الف، ب، د، ه، و) ۱۳۸۵ (بند ج) این سیاست‌ها را ابلاغ کردند. این سیاست‌ها متضمن سیاست‌های کلی توسعه بخش‌های غیردولتی و جلوگیری از بزرگ شدن بخش دولتی، سیاست‌های بخش تعاونی، سیاست‌های کلی توسعه بخش غیردولتی از طریق واگذاری، سیاست‌های واگذاری و سیاست‌های اعمال حاکمیت است. در ابتدای سیاست‌های ابلاغی اهداف سیاست‌ها این‌گونه برشمرده شده است:

- شتاب بخشیدن به رشد اقتصاد ملی؛
- گسترش مالکیت در سطح عموم مردم به‌منظور تأمین عدالت اجتماعی؛
- ارتقای کارایی بنگاه‌های اقتصادی و بهره‌وری منابع مادی و انسانی و فناوری؛
- افزایش رقابت‌پذیری در اقتصاد ملی؛
- افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی؛

- کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی؛
- افزایش سطح عمومی اشتغال؛
- تشویق اقشار مردم به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری

اصل ۴۴. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. صص ۱۱-۱۲

۱- سهم بخش یادشده در تولید ناخالص داخلی

۹۹ برخی بنگاه‌ها در مناطق کمتر توسعه‌یافته سودآوری کمتری برای دولت داشته و بیشتر با هدف ارائه خدمات در جهت محرومیت‌زدایی فعالیت می‌کنند. بدیهی است در صورت واگذاری این بنگاه‌ها و غلبه نگاه سودمحور، نگاه محرومیت‌زدایی به حاشیه رانده می‌شود. ۶۶

و بهبود درآمد خانوارها.

در راستای اجرای سیاست‌ها، قانون‌گذار عادی قانونی را تدوین کرد که در کشاکش اختلافات میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان، در نهایت در سال ۱۳۸۷ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام به تصویب رسید. به این ترتیب نقش دولت پس از تحقق سیاست‌ها از مدیریت و مالکیت مستقیم بنگاه‌های اقتصادی به سیاست‌گذاری، حمایت و نظارت مبدل می‌شود. در این رابطه باید گفت دولت با واگذاری این بنگاه‌ها تنها افزایش کارایی آن‌ها و تقویت بخش‌های تعاونی و خصوصی را منظور دارد و این به آن معنا نیست که اعمال حاکمیت دولت بر آن‌ها از بین رود.

معضلات اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴

در این مرحله چالش‌های احصا شده با ترتیبی که از عناوین سیاست‌ها برداشت می‌شود، ارائه خواهد شد. به این صورت که به ترتیب چالش‌های حوزه توسعه بخش‌های غیردولتی (از طریق بازنگری در مصادیق بخش‌ها)، بخش تعاونی، واگذاری و در آخر اعمال حاکمیت و پرهیز از انحصار خواهد آمد.

۱. چالش‌های حوزه توسعه بخش‌های غیردولتی (از طریق بازنگری در مصادیق هریک از بخش‌ها)

یکی از اصلی‌ترین چالش‌های این حوزه تغییرات پی‌درپی گروه‌های مندرج در ماده ۲ قانون اجراست. توضیح آنکه قانون‌گذار در راستای بازنگری در مصادیق هریک از بخش‌های سه‌گانه اقتصادی، بنگاه‌ها را به سه گروه تقسیم

کرده است و در همین ماده، تعیین مصادیق این بنگاه‌ها را به آیین‌نامه‌ای که توسط هیئت وزیران تهیه می‌شود احاله داده است. هیئت وزیران در این راستا آیین‌نامه تشخیص، انطباق و طبقه‌بندی فعالیت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی تهیه کرد که در پیوست‌های سه‌گانه خود مصادیق هر یک از گروه‌ها را تعیین می‌کند. مشکل اینجاست که با گذشت زمان هیئت وزیران با استفاده از این صلاحیت بنگاه‌های اقتصادی را از گروهی به گروه دیگر منتقل می‌کند و از این طریق آگاه از واگذاری بنگاه‌ها به بخش‌های دیگر جلوگیری می‌کند.

از جمله عواملی که موجب چنین نتیجه‌ای می‌شود می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:^۲

- فشار مقامات دولتی؛ واگذاری این بنگاه‌ها در حقیقت به کاهش صلاحیت‌ها و اختیارات مقامات دولتی می‌انجامد و از این رو مقامات یادشده تمام هم خود را به کار می‌گیرند تا با اعمال فشار از ادامه این روند کاهشی جلوگیری کنند.
 - تجربیات ناموفق واگذاری‌های مشابه که مقامات را بر آن می‌دارد تا بنگاه‌های مشابه را از این سرنوشت نجات دهند.
 - شرایط نامناسب مالی، ساختاری و ... بنگاه‌ها که موجب می‌شود هیئت وزیران برای جلوگیری از واگذاری آن‌ها، بنگاه‌های یادشده را به گروه دیگری منتقل کنند.
 - برخی بنگاه‌ها در مناطق کمتر توسعه‌یافته سودآوری کمتری برای دولت داشته و بیشتر با هدف ارائه خدمات در جهت محرومیت‌زدایی فعالیت می‌کنند. بدیهی است در صورت واگذاری این بنگاه‌ها و غلبه نگاه سودمحور، نگاه محرومیت‌زدایی به حاشیه رانده می‌شود.
 - در مواردی نیز بخش خصوصی توان انجام فعالیت‌های بنگاه خاصی را ندارند.
- با وجود عوامل مثبت در این بحث (عامل دوم و الخ)، زمینه سوءاستفاده دستگاه‌ها به شرحی که در عامل اول آمد، باقی است.

۲- انتقال بنگاه‌هایی که بیشتر در گروه اول بودند به گروه‌های دوم و سوم.

۳- سازمان بازرسی کلی کشور (۱۳۹۷). گزارش بررسی نحوه اجرای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و آسیب‌شناسی آن. صص ۹۱